

במשעוליים || *

(בעקב המאסף „כנסת“ ערוך ע"י ח. ג. ביאליק, תרע"ז, „מוריה“).

1

בימים הנפלאים של שנוי סדר־רשע בחיי המדינה ובימי החג של שחרורנו קבלנו מידי אחינו הגדול מתנה יפה. מי גס־הרגש ולא יכיר לו תודה בעד עצם המתנה גם לפני העריכו אותה בפרטות? אך כשאנו באים להתבונן במתנת־ספר זו ולדון בפרטיה אנו מתמלאים שמחת־כפלים ומשנה־תודה. כי מאסף זה הגהו אחד הקובצים היותר מצוינים שהופיעו בספרותנו אף בשנות הטובה, וברובו כל יצירה ויצירה שבו קובעת ברכה לעצמה. באותן השעות האיומות, שעברו מתחלת המלחמה הנוכחית עד המהפכה הרוסית הנפלאה, הרגשנו כולנו מה מסוכן היה לצכת באמצע הרכיב. בדרך־המלך הלכנו ובאו עלינו אז רבבות משלחות־מות ואלפי ענוים. נפש כל אדם התכנסה אז לתוך עצמה וחפשה לה סתר מפגעי הומן בתוך חביוני חייה, ונפש העברי על אחת כמה וכמה. השפתים הודקו אז מעוצר יגון וכאב ובגורת הצר... קדרות שכנה על כל פנים, ופליטי תליה והתעללות תעו אֶחֱינו אחוזי אימה בשבילים ובמשעוליים. דרכי החיים היו מלאים תנועה ושאון רב, ורוח עועים היה נסוך על הערבוביה המשונה של החזיונות, אבל דרכי הספרות העברית היו שוממים ואבלים, יען כי הושם מחסום על כל פה. „אחד אחד ובאין רואה“ פרשו אז סופרי ישראל לצדי הרכיב, והתכנסו כל אחד לתוך נפשו פנימה. אבל במחבואיהם ובמקלטיהם לא פסקה יצירתם, וכשאנו רואים עתה את יצירותיהם, ילידי הגדודים והדממה, אין אנו מתפלאים כלל על זה, שכל אחד מהם הלך לו במשעולו המיוחד. יתר על כן, דוקא בשעה איומה כזו מתבררים אצל האדם

(* „במשעוליים I“ נדפס בהצירה של שנת 1914 על ה„נתיבות“ הוצאח „אתיכפר“.

והיוצר משעולי החיים והיצירה שלהם, ואולי למדים האנשים כשעת צרה להבין ולהרגיש ביתר לבביות את חיי הנפש של אחיהם היוצרים?
 אם כה ואם כה – כאשר בא ביאליק ו כ נ ס יחד את היצירות הערסילאות של סופר זה או אחר בעלות ערך רב כשהן לעצמן, נתן לנו על ידו ב „כנסת“ גם קטעי־נפש חיים ומערכי־יצירה חשובים, המעמיקים את השקפותינו ואת הרגשותינו בנוגע לסופרים הידועים לנו מתמול שלשום. כשם שנפש האדם משתקפת בבריכת־הצער הצלולה ובמיהמנוחות של הבדידות המכרחה, כך יש לראות התגבשות ידועה של הרגשותיהם האמנותיות ואופני יצירתם של אלה מטובי סופרינו שבאו במאסף. חוץ מ „הזכרת־נשמות“ (מאמריהם של פרישמאן ורבניצקי) המובנת כל־כך אצל אנשים שנתכנסו לניקום אחד בדרך הנודדים שלהם אחרי משבר כה איום בחייהם, אין כמעט לראות בכל המאסף את עקבות הזמן – וזוהי תהלתו. העדר זה של הדי־השעה מראה, כי דברי־הספרות שב „כנסת“ אינם כלל מסוג הדברים שהזמן גרמא ושערך תלוי בזמן, ובאמת, רוב המכונסים, ביחוד נשיא־הספרות מנדלי, ביאליק, פרישמאן וגם פייכמאן, הוסיפו כל אחד במשעולי היצירה שלהם עוד נטיעות יפות אחדות, ויחד עם זה העשירו גם את הספרות בכללה בדברי־יקר. כן ירדו מטרות הקיץ הברוכים אחרי תקופת העצירה, ירדו בעז ובשפע וירוּו את הנחלים עם העמקים.

2

בראש המאסף נמצא קטע מ „ספר הזכרונות“ של מנדלי – וכל כך טובה היא ההכרה, כי במקום שהתכנסו בחירי היצירה העברית החדשה אנו פוגשים גם את הסבא, והלא טבע הדברים מחייב, כי הוא יהיה גם הראשון במאסף. בשמחת־משפחה אמיתית מעמידים תמיד בראש את הכסא לסבא היקר והאהוב. כבר מציינותו גרידא בין החוגגים היא עונג גדול, וכל הגה היוצא מפיו, אף היותר קל ומצוי, מעורר הד משמח בלבבות הנסובים. מה יאמר הזקן, מה יחדש – שאילות כאלו אינן מתעוררות כלל. כולם יודעים את הסבא היקר, את אופן שיחתו ואת תכנה, את השלוה האפית שלו וגם את פזיונתו המלאה חיים, את עקיצותיו המהוכמות ואת נעם מדברו, כל זה כמעט ידוע לכל הבנים והנכדים. בכזו יש בהופעתו של הזקן בכל פעם טעם חדש ועונג חדש. כמהרות פנינים עתיקות מזהירים דבריו המעטים של מנדלי. מראיהם כמראה יין משומר הנתן בכוס בדולח חדשה, וכן זקנה שעמד בה טעם הילדות התמימה חופף על כל הקטע עם האפיוזורים האחדים שלו. היש איזה חדוש יצירתי בקטע משונה היה הדבר לו מצאנו אצל אמן גדול ושבע־נסיון כמנדלי, שהגיע זה כבר לזמרו פסגתו, איזה מהלך חדש ביצירה או אפילו איזה קו בודד חדש. בכזו כשאנו קוראים את תאורי היחוסים בין הזקן והזקנה, את ציורי־הים ואת ציורי־הנהף היפים, אנו מרגישים, כי כל אמן צעיר יכול היה לקנא ברעננות המכחול, בצמצום הנפלא ובחיוניות המקסימה של יצירת הסבא. למשל: –

בחזירתי לביתי עליתי דרך משעולים במעלה ההרים, ומבמתי ים עברתי דרך בתי הקיץ, בין נתיבות עקלקלות, מסובכות מלמעלה כסוכה בסבכי אילנות, גזעם בגנים אצל הגדר, ונופיהם נוטים לחוץ ועולים ומסתככים בצמרתם יחדו. ובשעת פטפוט ולחישה ושיחה בטלה, כדרך השכנים, זה עם זה, ואגב חיכוך ועקיצה זה את זה, הם מפנים מקום לזהרורי חמה. העוברים ביניהם ויורדים ומשתרגים מעשה רשת מאור וצללים של עפאים על-גבי האדמה למטה ועושים לה תורי זהב עם נקודות הכסף. האויר שם מקוטר אהלות וקציעה, נרקס וצפורן וקפריסין, קצח וכמון ושאר עשבי בשמים.

ואחרי כן הפגישה עם העגל הרך, תאורו המלא אהבת-חיים והרצאת ההרגשות השונות – מה אופיים הדברים למנדלי ומה זקוק הסבא להם! כשהנך עובר על שאר דבריי-הספרות שב„כנסת” ושב שנית לקטע הראשון מ„ספר הזכרונות”, נדמה לך כאילו היית רואה זקן מופלג יוצא למחול על חתונת נכדיו. כמה התלהבות בנשיאת הרגלים, וכמה עוז וגבורה ברקוד! הפנים מה מסמיקים, והעינים מה מבריקות! הזקנים הנמצאים באותו מעמד מתפלאים על הפיוזות הצעירה, על הריטמוס הצוהל ועל תמימות הרגש; הצעירים מלאים תמהון על הדרת השיבה החופפת על המרקו, על שלותו האפית שאינה עוזבתו גם במחול עצמו ועל אמרותיו היפות והמחודדות. בסך-הכל – אלו ואלו בעונג מתענגים, וקריאת „יחי הסבא” מתפרצת מאליה מפי כולנו.

3

ביאליק – מי מקראיו יחפץ להודות כי הוא אינו יודע את יצירתו? אמנם ביאליק האמתי, אותו המיוחד והיחיד שנעשה בלי יודעים כל-כך יקר ללב העברי, ידוע אצלנו פחות מכל, ורק הפוטוגרפיות הזולות שלו העוברות לסוחר נמצאות בשוק ספרותנו, אבל יצירותיו שבאו ב„כנסת”, השירים עם המאמרים, תעוררנה בודאי את המחשבה אף אצל אלה, שהשקפותיהם הספרותיות על ביאליק קבועות ועומדות זה כבר, ואין צורך לאמר, עד כמה גדול יהיה הרושם על אותם האנשים הבאים בלי שום כוונת ושיטות להנות מאור היצירה הביאליקאית. כי חוץ מערכם וחשיבותם הספרותית העצמית יש בדברי ביאליק שב„כנסת” מעין גלוי חדש המאיר לנו פתאום את הריצי הנפש של המשורר. כרסיסי-זהר היורדים לפתע מאחורי הפסגות השחורות על השביל הצר של ההלך, כן יאירו ויעוררו שירי ביאליק האחדים את רוחנו העצוב. מי שהביט בצער עמוק על התבודדותו המוכרחה של ביאליק והרגיש בה כרח יות יאושו הנורא ועקת לבו ישמח בודאי שמחה רבה לקראת שירים כאלה, כמו „אחד אחד...”, „ויהי חלקי עמכם...” כאשר שמענו ממנו שוב מנגינת-פלא של לב עדין וכוסף, אחרי קריאות-המחנק וצעקות-הבלהות שהפחידו אותנו בשנים האחרונות, נדמה לנו עתה, כי שוב תזר לעיני המשורר ברק-האשר, ופיו התחיל יב לאמר שירה, שירת רוח ועדן מלאתי קסם, כרטט הדממה אחרי סער וזעף.

מי שיקרא את חרוזי-השיר, אחד אחד ובאין רואה... עם רעד הגעגועים העמוקים שבהם ועם צהלת הזכרונות שנתוכם, יוכל לחשוב באמת, כי המשורר היה אחד הילדים היותר מאושרים שבעולם, אבל די להזכר ב„שירתִי“, ב„ביום הסתו“ ועוד כדי להכיר הכרה ברורה את הסביבה שבה גדל גדול המשוררים, ובכל זאת מצא המשורר כל־כך אושר וגיל בילדותו זו השוממה, עד כי גם אחרי עבור הרבה־הרבה שנים של חיי־עמל ועוני־יצירה התפרצו מפיו דברי חבה והערצה כאלה ל„גוף מולדתו“. מכאן ראייה, עד כמה עשירה היא בציליִי גיל נפשו של המשורר, וכמה פניני־טהר על קרקעה. רחשי לב דקים מן הדקים, נהמת נפש חרדה וגעגועי אהבה טהורה לאותה התקופה המזהירה בחיי כל אדם בכל מקום ובכל זמן – כמה אוניברסלי הוא ביאליק בשירו זה הנפלא, וכמה הוא יחד עם זה אינדיווידואלי? קורא הנך את השיר וקשה לך להאמין, כי רק לפני זמן קצר עוד היו אצל המשורר „לילות זועה“ והיו צעקות־חמה, חונן בלהות והרהורי יאוש. נדמה כאילו שר לנו אתמול את שירת הצפרירים וגמדי הליל, כאילו לא נדמה לעולם שירת הנהר... אהבה עמוקה זו ומסירות־נפש זו ל„מעין רוחו“ ול„עפר שרשו“ סימן הן לאצילות־הרוח ולרגש עדין ועמוק. דקי הרגש ועדיני־הלב מרגישים תמיד את הזיקה החיה לילדות התמימה והטהורה, יודעים ומכירים את יפי האביביות ואת טוהר החלומות של הרגעים הענוגים והמחוננים של הנצחיות. וגם אם קשה היה בקר־חיים ומעונן, ורווית צער היתה ילדותם – אצילי הרוח האמתיים זהירים בכבוד־הורים ואוספים את פניני־הגיל הבודדות ואת זהרורי־האשר המעטים ועוטרים בעטרה זו היפה את ראש הורחם האכזרית. כך יתעורר פתאום רגש חזק של אהבה וכוסף במכתבו של הבן שגלה למרחקים ונתעלה שם ונזכר בהוריו הזקנים היושבים באיוו פנה נדחת ושהגלוהו מעל שלחנם, אז יחגלו פתאום במכתבו ממרחקים מלות־חבה כאלו ואהבת־בן כל־כך עמוקה, שאיש לא שערן, וגם הזקנים בעצמם מתפלאים עליהן. ודוקא שם במרחק, למרות כל האשר הרב שלו, הוא מפלל:

אשר איט־בנא עוד בעיני אלהים ולפני נטות יומי,
אם בהקיץ ואם בחלום, אך לו עוד פעם אחת
אהה, לו אך הפעם, ולו עד ארגיעה,
ישנה־נא אלי בכל־יקרו חוון קדמת ילדותי,
ובקר חיי יעברני במלא מתקו הראשון.

אחרי כן באים מלות חבה ולטופי־אמרים הנוגעים עד עמקי הלב, המתארים לנו יותר את בעל־המשורר מכפי שהם מתארים את נושאם, את בית־המולדת. כל דבור ודבור דומה להתרפקותו המלאה אהבה והערצה של בן שהגיע לגדולה על הורתו הזקנה והעניה. בקמטי פניה האפורים הוא בא לחפש את חלומות ילדותו המזהירים, ובהתפעלות יימימה הוא מנשק את היד הקשה והצנומה שהשביעתו בשעתו מהלומות־אם.

וכה הוא מתרפק:

ונוף-מכורותי הרחוק, גאות ילדותי ומסגרתה,
 עפר שרשי, מעין רוחי, נעים געגועי והגיוני,
 פנת יקרת לי על פני תבל ותרומת עפרות ארץ.
 אין רענן לי מירק דשא, ואין מחוק לי מתכלת שמי,
 זכרו כיון הטוב לא יפוג לעד מדמי,
 ובלבי ילבין נצח זך שלגו הראשון —
 נוף מולדתי, מלון ראשיתי וראש מראה עיני
 חבל שאנן ובודד, צנוע ביפעת עלומי ועוד ועוד.

או —

ונווה-הורי הדל, קן מבטחי ואהל שלומי,
 מעון אור פני אם, מחבא כנפה וצלח,
 אוצר בשמי נשיקותיה ומצפון ריח חיקה —

הגה יהגה בי תמיד וכתליו יעגמו לי מרחוק
 זכרי ימלא צפוניו, וצל חי חתום בקורותיו...

כן יתאר ביאליק את בית-האם שלו. היש פה לפנינו תאור ריאלי של ילדותו?
 ודאי לא. אבל תחת פרטים ריאליים יש לנו בכל חרוז וחרוז המבריק ביופי
 מיוחד סוביקטיביות צרופה ורבת-גונים וחזון לב של משורר נוגה הכורע תחת
 סבל גדלותו ועשירותו. גלי הזכרונות שעליהם הוא נשא ורשתות החלומות
 שהוא טוה בעצמו ובשביל עצמו הם מקלטו היחידי של כל עיף. כן
 יסור לחדר-הילדים האיש טעון הדאגות המסובל בנצחונות החיים ויתחיל
 לצחק עם הפעוטות כאחד מהם כדי לטבול במעין החי של הילדות התמימה
 וההיוליות הטהורה. הדעת נוחתת, כי דוקא עתה אחרי, ויהי מי האיש,
 צנח לו זלזל ועוד, אחרי המשבר הקשה שהיה ביצירתו, ישיר המשורר
 הסובל את מזמור השיר לימי הילדות. זהו אשרו היחידי שנשאר לו, אשרו
 שכולו שלו, ושום „לאומי“ „ציוני“ ובעל „ההיה“ לא יגזול ממנו את מחרות
 פנינים זו. הן רק לו, ליחיד הוא עולם פלאי זה עם גטיעיקסמיו ובשמי
 גדוליו. וגם ליחידים בודדים המחפשים מרגוע. אבל איננו רשות-הרבים.
 כ„נשרף“ הבא לחפש בגליהאפר את שויריהונו ומוצא פתאום את כל
 דיגוריו, כן הוא ביאליק בשעה שהוא מחפש ביערות מולדתו את „פחדי לבבו
 המתוקים“, את „ענוגי חלומותיו משלכים תחת אחד השיחים“ ואת „זהר
 חייו הראשון“, וכאשר מצא מה שבקש — שר לנו שירה יפה. מי שיחפץ
 לקבל תאור נכון של ימי ילדותו הריאליים של המשורר הצבורי
 והלאומי הגדול ילך לו אל „שירתי“ וכדומה, אבל זה התאב
 לדעת את מולדתו של המשורר הליריקן הראשון שלנו, את המקור
 הנאמן לשירת הלב הרך ולחלומות היחיד, זה יקרא את ה„זהר“
 וכדומה וגם את „אחד אחד ובאין רואה...“, שהנו כעין גולת הכותרת

לשירת-היהוד של ביאליק, בו אנו מוצאים לא אידיאליזציה של הסביבה הילדותית ולא הגדשת צבעים וזלזול, כדאם זכרונות-לב שעלו וצפו מאותם הבעמקים, הפנדלים כרגליות, ומשורר זה, הנחשב בעיני רבים למשורר הזעם 'par excellence', ולנביא-מוטיח - ככה צרות-לב דקה וכמה המיסות בו בשעה שהוא עומד והתכה בענוה לקראת ברכת-אלהים שבתזון הילדות, והוא אומר: - -

ברכת פתאום לאלהים, לנאמן בעיניו יתננה,

לא יתסור עין צמורה וחווה לא יגיד כועדה,

דומם אערך לה ואצפה, יומם ולילה איהלה,

וכסנור צרוך-מיתרים רוחי נטון לקראתה! (סג)

ככה קם פתאום לפנינו ביאליק הריאלי והזעם בתור משורר רומנטי המים, ואחרי הפסקה כה ארוכה שבצענו טוב צלילים וכים של מנגינת-לב אמתית, הנראית אצלו כחדשה, ביהווי בשביל אותם האנשים שהורגלו להסוב אותו לנביא זעם. אבל עוד יתר הדושה ימצאו איה האנשים בכערכי הלב שהשתקפו בשירו, יהי הלקי עכבם... במובן יהוה, גם שיר זה הוא דף זכרון והד גענועים לאביב החיים, גם בו אנו מוצאים את גדולי-הפלא של גן-הזכרונות: איתם המעילים שבבין האנושי שעליהם הר המשורר כמצט בהתפעלות דתית - האם לא ב, נוף כסורתו ראה אותם ראשונה?

בהמית לב אמתית שובצים את דברי ביאליק המלאים אהבה והערצה אין קץ, שכל אית ואות שלהם היא כתר-הן ל -

ענוי העולם, אלבי הנפש,

רוקמו חייהם בסתר, צניעי הגות ועלילה!

רק אצל משורר שנפשו קטורה בקשר חי והוק עם דורי דורות של נענים דומים וסובלים בהשאי, רק אצל בני-בנם של ניהני צדקה בסתר, עירוכי גלות, ונסתרים, יכולה היתה להפרא שירה רוממה כמו על הוסי האלם, ורק איתו האיש, העם של עשירותו האישית הנהו בכזו אהו בנפש העם, שבקרבו היו כל כך מרובים, ענוי עולם, יכול היה לסיר את שיר-הכבוד לשפוט האנושי הדגול, הפועל ומשפיע בלי חרם על כל החיים, אם גם לפעמים אין ההשפעה הברוכה נראית לעין.

שיעיש - ולא הוגד ללב, נגידי-רות - ובל ידעתם! - כמה עברי הוא הטפוס וכמה עולם כיו מהתה שכמות החול העצות של היי היוכיום גלתה עיני החרה ותבהירה של ביאליק את גרגירי הנהם וואהדים הקובעים את ערכם והשיבותם של הריי-החול כולם. נזכר אני בשיתה אחת של רב גדול וראש ישיבה ששה לי פעם על רשיין זה עצמו של ביאליק בהאורים דומים ובהתפעלות דומה, אבל כסובן, עפי חרכו. איתו הששל ואיתו הנששל, רק הצורה החיצונית היתה כסובן אחרת לגמרי - ובכזו נפלא הדבר. מהו הפקיר הריאלי שבכנו שאבה בהשבתם היוצרת של שני הטפוסים הלאומיים השונים? האמנם זה ששניהם הם הניכי ולוונן, יוצאי האקדמיה הלאומית האחרונה שלנו בגולה?

או נרחיב את חוג חפושינו ונאמר כי מעין-סתר אחד הוא המשקה את השרשים העמוקים של נפשותיהם הרחוקות? בקראנו את הקוים הבהירים והבולטים יזכר לפנינו בלי משים ראש-השיבה שב"מתמיד", שביאליק הקדיש לו בשעתו רק תאור קצר וסתום. יוכל היות, שהמשורר לא חשב כלל בשעת יצירתו על סוג זה של המעולים בעם. יתר על כן, קרוב עד מאד לאמת, כי לפני עיני רוחו הכביר היה רק הטפוס האנושי העולמי, אבל הקוראים, המתרגמים תמיד את חזיונות החווים לשפת הבנתם, יעלו על זכרונם ראשית כל את אישי העבר הרחוק והקרוב, שביניהם היו מרובים אלמיהנפש ש,חיהם - מיטב חזיונם, ותפארתם - עצם היותם. שרטוטים פלסטיים שלא פגשנו זה כבר אצל ביאליק, אנו מוצאים שוב בתאור הנפלא:

„אט אט, כמו על ראשי אצבעות, תעברו בנתיבות היים,
„ולבכם ער, ואזנכם קשובה קשובה, ועינכם משוטטת תמיד,
„ונפשכם הרדה לקראת כל רחש יופי ונדנוד תפארת,
„עבר וזרע סביבכם באפסיד ובלי כונה
„את האמונה ואת הטהר, הרועפים מכל ישותכם

„כערף משמים תכלת וצללים מיער רענן.“ (יהי חלקי עמכם...)

בתמונה חיה זו של הזורעים הצנועים תאר ביאליק את „נגידי-הרוח“ הנצחיים שכל עם ועם ושכל תקופה שישנם, אבל בלבביות המיוחדת שבה הוא מספר עליהם יש להכיר את געגועיו למוֹלדת ולזכרונות העבר הפרטי שלו, שעוררו אותו כבר פעם לשיר על המתמיד. המתמיד - האם לא הוא המדבר אלינו מן המאמר „הלכה ואגדה“?

ביאליק כותב: — „בקראו איש מישראל בסדר זרעים, למשל, האין יש אשר יבוא עליו פתאום מתוך הדברים זכרון, רוח חיים וריח אדמה וריח עשב, ושכח פתאום כי בבית-המדרש הוא יושב וכי לומד הוא, וראה את העם — „עם הארץ“ — בכל עבודתו בשדה ובגנה ובכרם ובגן, אותו ואת הכהן המחזר על הגרנות, ואת העניים והנמושות המלקטים ועוד ועוד?“ (כנסת מ"ד). וגם אני אומר: בקראו איש מישראל בדברים אלה של ביאליק ובכל המאמר שלו, האין יש אשר יבוא עליו פתאום מתוך הדברים זכרון אותו הבחור הנפלא שתלמודו היה בשבילי גם גן וגם שדה, גם ים וגם מרחביה? האין יש אשר יראה פתאום לפניו את זה הבחור הנפלא שנעשה בינתים למשורר עברי נפלא והוא עומד לפני ארון הספרים ומתודה לפני „ציאי לבוב, סלויטא, אמשטרדם ופרנקפורט“:

„מכל תמודות אל על ארץ רבה

„הלא אתכם לבדכם ידעו נעורי;

„לגן הייתם לי בחם יום קיץ...“ — ?

(לפני ארון הספרים, ביאליק).

אכן אחד הוא בעל השיר ובעל המאמר. הוא השר על המתמיד והוא הוא המתמיד. משום זה אין להתפלא כלל על הפואימה החדשה על ההלכה שביאליק נתן לנו במאמרו הפרווי. איני בא להעריך עד כמה צודק ונכון הוא הלך־מחשבותיו, אבל כדאי להטעים את עצם קיומו של הלך־מחשבות כזה ואת קמנו הפסיכולוגי אצל ביאליק. לא בפעם הראשונה הוא שר על ההלכה, ושר יפה. אבל כאשר בא הפעם לשיר „על האגדה“ – יצא שירו חלש וקלוש. כל השירים הנוגעים בבית־המדרש ובארון־הספרים נבראו כולם ע״י ההתפעלות שבאה מלמוד הגמרא ולא מלמוד האגדה, כי הלא לוליון היו נוסעים לא לשם רבה בר בר חנה. כנראה, אין הדעות המובעות במאמרו מקריות בשבילו, ולא השעה הולידתן. ואמנם כך הוא הדבר וכך צריך היה להיות. כשביאליק בא עתה להגין על כבוד ההלכה ולתבוע את עלבונה מידי בעלי האגדה שבחינו ובספרותנו, הוא הולך לשיטתו, עד כמה שאפשר בכלל לדבר ע״ד „שיטה“ ביצירה אמנותית. „שיטתו“ מהי? היא קצרה ופשוטה: הוי משמש את הרבים. אין זה אומר: התרפסות לפני הרבים, או אחרי רבים להטות, אלא: פרט וכלל – הכלל קודם לפרט. כך היה חושב ביאליק במשך הזמן הרב שהיה שר את שירת הרבים. הוא האמין אז, כי זהו תפקידו היחידי, וגם עתה אחרי שיצר כבר שירות פלא של היחיד ושל חיי־הנפש של הפרט, הוא עודנו חושב, כי להלכה חשוב הוא הכלל. למעשה – הוא עצמו גם משורר יחיד, למעשה – הוא עצמו מוציא את ספר־האגדה, אבל להלכה – תחי „ההלכה“ ויחי הכלל! ואם אנו רואים עתה את ביאליק קורא לשוב אל עולם העשייה וההגיון הברור של „ההלכה“ כאל פרינציפיון חיוני, הנה הסבה לזה היא חוץ מתנאי התפתחותו המיוחדים וחוץ מהאמת האוביקטיבית שבדבריו, גם זו העובדה שה„אגדה“ פעולתה על נפש היחיד, בשעה שה„הלכה“ שואפת תמיד לשפר את חיי הכלל. וביאליק – בהרגשת העולם שלו הוא מרחף תמיד בארצות־האגדה, אבל בהשקפת העולם הוא זה כבר מצדד ה„הלכה“. כפליג הרים השוטף ומתעלם בינות לסלעים ומתגלה שוב, כן הלך נפשו היסודי של ביאליק מתעלם ומתגלה ומבריק בזהרים שונים. רק אצל ביאליק אנו מוצאים בעת ובעונה אחת סבך נפלא של שני מערכי לב שונים.

כשהוא לעצמו במובנו הפובליציסטי, יש לו למאמרו זה של ביאליק ערך מיוחד, ודוקא בשעה זו שאנו צריכים לגשת אל בנין חיינו הלאומיים. קודם, כאשר היו ידינו אסורות ושאיפותינו כבולות ולא היה לנו שור אלא „אגדה“ זו שבה מצאנו נוחם ומנוח מכל הצער והיסורים שהרוו חיינו, יכולים היו דבריו של ביאליק להשמע כמעט כדברי לועג לרש. ובאמת, אין אפשר היה לדרוש מן העם שימלא את כל מצוות־העשה, בשעה שחיו נמצאו באופן פטלי בצבת איומה של תרבות „לא־תעשה“ זרים? עם כי ימצא בשפל המדרגה וכל רגע יהיה נתון לחרפות וגדופים – היש להתפלא כי הוא מחפש מרגוע ושכחה בדברי שירה ואגדה לעודד את נפשו היגעה? האם לא על אותה הסבה עצמה מראה בעל האגדה המצוין ר' לוי בשעה שהוא מדבר על התפשטותה של האגדה התלמודית בימיו? להיפך, יש רק להתפלא כי עם בווי

ומדוכא כעמנו יכול היה לגדל בספרותינו באחת השעות היותר אימות של קיומו גדולים כל כך פלאיים כביאליק, טש-ניחובסקי, פ'כמאן ועוד אמנם כי בספרותנו וגם בשאיפותינו החיוניות שלטה ה"אגדה" שלטון בלתי מגבל, אבל אשרי העם שנשאר נאמן לאגדת חיו, בשעה שאחרים, התקיפים ממנו יותר, אסרוהו בהלכות וחוקים משלהם. השכל מחייב, כי בהיותו נמצא במצב כזה יהיה העם כרוך אחרי דברי אגדה. זהו אולי לא טוב, אבל טבעי, מובן. וזוהי גם אחת הסכות שבספרותנו העברית פרחת ושגשגה השירה, בשעה שהפרוזה נגועה במחלת הרכיטים. מצד אחד שירה לירית אינטימית ויפה כשירת פ'כמאן וגנסין, שירת עזו וגבורה פנימית כזו של טשרניחובסקי ושניאור, ומצד שני העדר גמור של ספרי מדע ומקצועות רבים של כל ספרות הראויה לשמה. ובחיים, בהנהגה? – ודאי שביאליק צדק בדרישתו, אצ"י שהיו סבות חיצוניות ופנימיות שהצדיקו היפרטרופיה זו או גדול-פרא זה של האגדיות בחיינו ובספרותנו.

„שאיפה שבלב, רצון טוב, התעוררות הרוח, חבה פנימית – כל הדברים הללו יפים ומועילים, כשיש בסופם עשה, עשיה קשה כבדול, חובה אכזרית“. מי יוכל להתנגד לדעה זו? אדרבא, קריאתו של נשיא הספרות להגדילה ולהאדירה, לעשותה כלי-קבול ומקור השפעה לכל הזרמים התרבותיים של האדם, קריאה זו להזאת החומר הברזילי לתוך דמנו החור, חשובה לא רק עתה בשעת התחלת הבנין, כ-אם עוד זמן רב נצטרך להאזין לה. אך צריך רק להטעים את הפורמולה הביאליקאית מ"הלכה ואגדה", כדי שלא יבואו אחרים ולא יאמרו: הלכה ולא אגדה.

ואז כאשר יבואו החיים הבריאים, כאשר יחזק הרצון ותחזק הזרוע, אז לא יצטרך ביאליק לשיר מחולמות כמו ששר לנו הפעם ב"למנצח על המחולות". בשעה קשה עד מאד שר אותו ביאליק ביהודית, וחזר ושר אותו עתה מחדש בעברית. גם אז כן עתה, היינו לפני המהפכה הרוסית המשוונה, גדמה היה כי נשאר לנו רק מחול עושים פרא שלאחר יאוש. וביאליק נעשה גם ביאושנו זה האחרון – שליח צבור. הוא עצמו נעשה למנצח על המחול, שומעים אנו את המוסיקה העקשנית ואת הריטמוס המרצי, רואים אנו את הצמצום האמנותי ואת עוית-השפתים של "להכעיס" ושל "הכל הפקר", ומוכרחים להתפלא: אחרי שריו הליריים המקסימים, שוב שליחות-צבור! ובה הוא עולה על כל מה שכתב בסגנון זה. אכן יש קסם ביצירות משורר זה! שפת השיר המתיזה ניצוצות כשפוד המלובן, וחרוזו הרוקד והמוסיקלי, המושר מאלי, מראים לנו בחוש, איך השפה הלאומית שלנו יכולה להעשות עממית. כמובן, אין השיר "למנצח על המחולות" שיר-עם, אבל יש בו להרגיש את החזיון הנפלא של השפעת-גומלים בין שתי שפות זרות, שרק מערכי-הלב של העם האחד מקשר אותן זו לזו. מי שקרא את שיריו היהודיים של ביאליק יודע, עד כמה גדולה ההשפעה העברית בשפתם ובסגנונם. ומי שיעיין בשירי-העם העבריים של ביאליק יוכח, עד כמה גדול הוא ביאליק במקצוע זה של החיאת השפה הלאומית. על ערכו הפילולוגי של ביאליק, ערכו הרב עד

מאד, לא התעכב עוד איש. אמנם, זהו ענין בשביל חוקר-הספרות שיבוא.

באופן תוריי נגש ביאליק עצמו לחקור חזיונות-חיים אחדים של הלשון. במאמרו „גלוי וכסוי בלשון“ אנו מוצאים הרבה אמרות יפות ורעיונות מבריקים, גם דעות בלשניות בצורה פיוטית. אף-על-פי שאינן חדשות ביותר, אבל בכלל עושה המאמר רושם של שיחת-חולין של אמן. כמובן, אל תהי שיחת-חולין זו קלה בעיניך, אך... הענין שבו נגע המשורר יכול היה לצאת מתחת ידו הרבה יותר מתוקן. כן לא עלה יפה גם השיר „הציץ ומת“. חסר בו המאמץ האמנותי, ואיזו קרירות משונה נושבת ממנו. נדמה, כאילו היה כתוב בשירי-הדיו שבקסת-הפלאים של ביאליק. וגם מחיי-נפשו ומהתפעלותו הפנימית של המשורר אין הוא אומר לנו כלום. לעומת זה חשוב הוא מכמה צדדים הספור „החצוצרה נתבישה“.

המאור הגדול של שירת ביאליק בולע ומכסה ממנו את האור הרך של הפרוזה הביאליקאית; אבל, באמת, יש בו האחרונה ענין רב לא רק בתור המשכו ושכלולו של הזרם הספרותי שהביא אתו מנדלי, כי-אם גם בתור מקצוע מיוחד ביצירת ביאליק, שבו מתגלים לפנינו קוים חדשים במערכי לבו. בגן היצירה הביאליקאית הורגלנו זה כבר לפנות חבויים שונות, יודעים אנו גם את משעולי-החלומות רוויי-האור. בספוריו וציוריו של ביאליק אנו פוגשים ראשונה שלזה נפשית גמורה ומנוחת-שבת. שקט אפי זה, המרשה לאמן הסוביקטיבי לחטט באוביקטיביות קיצונית ברבבות פרטים שונים של העולם החיצוני, מרחף על כל ספור וספור של ביאליק, וגם על „נתבישה החצוצרה“. אם נוסף על זה את ההומור הרך והאצילי המתגלה רק בציוריו ובשיחותיו החיות והמיחד רק לו — אזיבורר לנו הלך-נפש הנבדל מהלך-נפשו של המשורר בשירתו. בת-צחוקו של ביאליק אינה דומה לסטירה העוקצת של מנדלי ולא להומור קל-הדעת והבא מתוך בדיחות-הרוח של שלום-עליכם. אין בה כלום גם מהסרקזמוס הגא והפקח של פרישמאן. ביאליק מהתל כבעל לב טוב סתם, כיהודי דרומאי האוהב את החדוד. אין בדעתו לא להרע ולא להיטיב, לא להרעיך ולא לבדח את דעתך. הוא חפץ רק לעודד אותך בספוריו המתונים והשקטים, שכל תג ותג שלהם הוא כעין „כתיבת“ סופר סתם המתגאה באמנותו. הוא אינו מספר כלל ספורי בדיחה, ובכ"ז הוא מפזר את עוני הצער והדאגה. כה הנך גומר לקרוא את הספור העצוב על חיי משפחה שלמה שנהרסו באופן גס ועל שמחת אדם שנשבתה ע"י שרירות לב אכזרי, והנך מרגיש כבר כי הרהורים נוגים שונים מתקרבים אליך — ופתאום אתה רואה, כי ביאליק מסכם את כל המאורע העצוב בסכום הומארי של „נתבישה החצוצרה...“

כך יש שילד נתקל ונחבל, אבל משתדלים להסית דעתו מהכאב בקריאות-צהלה ושאלות-בדיחה, מעין „מה מצאת?“ ואמנם — הילד שוכח את כאבו ומתחיל לצחוק עם הגדולים יחד. זוהי פעולתה הברוכה של הסחת-הדעת ע"י בדיחה. וגם בספרות ברוכה היא שבעתים הסחת-דעת זו המשחררת את האדם ככאבו וצעריו, מבלי לכסות בכ"ז כלום מהרע שבחיים.

לפנים כשהיו עוד עירות ישראל על תלן, יש שהיה פעם ביובל בא לאחת המשפחות שבעירה הדוד העשיר מאפריקה. הוא היה מעשן סיגרה גדולה ודיה מביא לכל אחד מבני המשפחה מתנות הרבה. מה שונות היו המתנות! לאם הזקנה – עגילים יקרים ומטפחת משי של שבת, לאב – טלית־משי, לאחות – טבעות ושמלות, לאח – שעון־זהב, וכן לכל הקרובים וקרובי־הקרובים. לכל אחד היה נדמה, כי דוקא המתנה שקבל הוא מעידה על מקור עשירותו של הדוד ועל מסחרו, אבל באמת היה הדוד לא רק סוחר עגילים ולא רק סוחר־טליתות, כִּי־אם פשוט עשיר מופלג המרשה לעצמו להעניק את קרוביו במתנות רבות ושונות.

מעין דוד אפריקני כזה הוא דוד פרישמאן בספרותנו.

מראשית הופעתו ב„עירתנו“ עד היום הזה הוא מעניק לכל אחד מתנות רבות וטובות, ובשום אופן אינך יכול לעמוד על טיב עשרו של „דוד“ זה. בקורת, שירה, ידיעה־הטבע, תורת התרבות, ספורים, ציורים, אגדות, שיחות־חולין – כמה שונות המתנות! האחד ישמח לקראת שיריו, השני יתפעל מהדרמה המתורגמה על ידו, השלישי יתעלס בכה אמר זרתוסטרא והרביעי – בקרבן זמרה. אבל כולם מרגישים את עשירותו.

וגם ב„כנסת“ אנו רואים קודם כל את רבוי־הצדדים של פרישמאן. ה„כנסת“ בכללו, ברבוי סוגי היצירה שבתוכו, עושה עלינו רושם של „תערוכה“ יובלית גדולה, וגם פרישמאן כביאליק פקד הפעם את יצורי־רוחו השונים. פרישמאן היה תמיד לא בעל־כשרון כִּי־אם בעל־כשרונות, רק מקור עשירותו המופלגה אחד הוא: זהו גפש האמן שלו. היא המרחפה על הפיליטון בן־היום ועל מאמרי־הבקורת, על הציורים ועל השירים. שירי פרישמאן הצטינו תמיד בברק עדין והדוד רך של התבונה האצילית, וגם בקבוצת השירים שבאו ב„כנסת“ אנו רואים ליד התחיה האמנותית רעיון מבריק, וליד הפשטות המופתית גם פזיזות חיונית מיוחדת שבריטמוס. דרכו של פרישמאן בספרות כמעט ידועה ולא מתמול שלשום, ובכל־זאת כאשר יבואו אלה ה„יודעים“, שהורגלו לספקנותו של פרישמאן ולפקחותו הסרקסטית, לקריאת שיריו, יראה המשורר לפנייהם כמפתיע: איזה אדם בודד וערירי יושב לו בצדי משעול שומם ומבכה את גפשו. עלים נושרים סביבו ובעלים הוא רואה את קרע־חיויו. וכה יתאונן:

הוי, אלִי אלִי! וְלִי הֵן הִיא קִיץ

והיתה נשמה –

וקרעים, אחד־אחד, אל האויר הוצאתית

מעט סה, מעט שמה.”

נוגה הוא ועיף הוא, אבל, באמת, אין זה כלל פלא: הן זהו העצב התוקף את כל בעל רוח יתרה, השואף בשעת בין ערבים לנוח מעמלו היומי ומלחמתו

הקשה עם ערלייה'לב, בשיריו הפשוטים והנוגים אנו שומעים השתפכות נפש של איש עדין ופקח הרואה את בדידותו בתוך ההמון הגדול, והרואה יחד עם זה את סתו הולך וקרב. אנה באה גאותו? אנה חלפה בת-צחוקו המלאה לעג? למהתל חשבוהו רבים. לא פעם היה עולה פתאום מבין השורות הלועגות המיה חרישית של לבי-אדם כואב, אך מעטים היו השומעים את הדי התוגה של פרישמאן המשורר. ועתה הוא פונה כבר בטענה גלויה לסתו ה"זיפו" שבהוץ:

— — — — — מה אתה יודע, המחקה,

מה סתו ומה ראשית הסוף באדם החי ומה כאב?

ומה זאת נשמה יחומה עת קיצה הנרצח תבכה?

ומה זה עלים נושרים בלב, בלב, בלב?!

(עלים ז).

כשאנו קוראים את "עלה כוכבי", פרחי זהב על הארץ, ועוד, אנו מוכרחים להתפלא על פשטותו היפה של פרישמאן ועל בהירות מבטאו. מה רחוקה היא השירה העברית הצעירה מכל זה! מבלי משים, עפ"י אסוציאציה של הנגוד, עולה על זכרונו הסבך הנפלא של ההרגשות הסעיריות של משוררינו הצעירים, ההדר והתפארת שבשירי שניאור וכהן, עדי-פרכוסיהם והצבעוניות שלהם — ואז מה שמחים אנו לקראת הרעננות הפשוטה של השיר הנצרה! מה עיף אנכי עם סופו המכריק:

עיפתי. ונפשי כה ריקה, כה דלה,

וכמו רק על יד היא קובצת —

הנצרה! "א אחפץ שום דבר, רק היה

החתול שבהיקך רובצת!."

(עלים VIII).

כך שר על חייו אמן זקן. פרישמאן — זקן? קשה, הסכים לרעיון זה, וגם אין להכיר את זה עפ"י חיצוניותם של כתביו. הוא אינו מתגנדר ואינו עושה להטים, כייאם את שיחו ישפך לפניך. השומעים שמעו! יושב הוא עמוק בכסא היקר, כולו מכוסה בעשן הסיגרה, ורק קולו העיף והנוגה ישמע בדברו על עצמו. באותה הלבביות הנוגה הוא מדבר גם על חבריו שהיו ואינם כבר. בהזכרות שעשה לנשמות הסופרים שהלכו לעולמם במשך ימי הבהלה האיומים אנו מוצאים לא "בקורת" במובן ההמוני המקובל של הערכה ואומדנא ולא "הספד" מסורתי המעליב תמיד במלאכותיות ובשקר הנפשי שבו. שומעים אנו את דברי פרישמאן על פרוג, קנטור, שלום-עליכם וקצנלסון, כשיחת רע לרע על אדם קרוב שנסתלק. ברגש אנושי טהור ובהשתתפות נפשית אמיתית הוא מדבר עליהם, ובכל אסקיו ואסקיו אנו רואים לפנינו שוב את פרישמאן האמן. מהירות התפיסה וצמצום התאור, ברק המחשבה הבהירה והיחס הלבבי המתפרץ מבינות לקוי השרטוט הקשים — אלה היו תמיד סמניו של המבקר-האמן הראשון

בספרותנו, והם המצינים גם את הקטעים שבאו ב"כנסת". באמנות הבקורת – והבקורת היא רק אמנות או רק מדע. אבל בשום אופן איננה פובליציסטיקה – בסוג זה של היצירה האמנותית פרישמאן הוא אחד המשרטטים המחוננים, שהאסקיו והשרטוט הם מומחיותו. הוא סופר ומוגה כל קו וקו ומסתפק תמיד ב"די למבין". משום זה אין הוא יכול לסלוח לפרץ את ה"פופולריות" שלו ואת השלמתו עם ההמון. ובאמת, מי עוד כפרישמאן בו להמון ומי כמזהו אציל בודד? כי אמת בפי פרישמאן: "הכשרון הוא אצילות ולא המיונות..."

אצילות זו מרגשת במקצת גם בגשתו לתרגם את הספר הנפלא של רבינדרנת טגורי. פרישמאן לא מצא שום נחיצות להקדים דברים אחרים לתרגומו שיבארו ל"המון" הקוראים מי הוא הסופר ששם כה מוזר לו ולספרו. נדמה הדבר כאילו היה אומר: מי שטעם לו ולבו ער לכל יפה, ירגיש מעצמו את קסמיהספר, ומי שאלה אין לו – מה יש לאמר לו? ואכן יופי עליון שפוך על "קרבן-הזמרה" ומשרה על הקורא רוח יתרה ועוז מיוחד. וגם זו היא מתנתו של פרישמאן, אולי אחת המתנות היותר יקרות שקבלנו ממנו בשנים האחרונות.

5

רבינדרנת טגורי – מה קשה הוא השם לקריאה ומה מוזר, אך עוד יותר גפלא הוא נושא השם. על שער הספר מצאנו כתוב: "קבץ תרגומים פרוזיים מתוך המקור הבנגלי וכו'", ובכן – בן-הודו הוא הסופר. מה מצא בו פרישמאן לתרגמו?

לפני שנים אחדות הפתיעה את הקהל הגדול של אירופה הידיעה כי את פרס-נובל הידוע קיבל איזה רבינדראנת טגורי מהודו, ואז התהילו החוגים הספרותיים להתעניין בסופר הפלאי שבא אלינו מעולם כה רחוק. מאורע ספרותי זה מצא לו בשעתו הד קל גם בספרותנו ולרגליו התעורר וכוח משונה ע"ד זכותו של ביאליק על פרס-נובל. אבל מכיון שגדולי הספרות האירופית אינם מקוראי העתונות העברית, נשאר כל הוכוח מעל. כפי הנראה לא עגין טגורי עצמו את העתונאים שלנו. אבל בספרות העולמית עשתה הופעתו רושם גדול. מי הוא טגורי?

מספרים עליו, כי בתוך עמו ובארצו הוא אחד האנשים הנערצים ביותר. כשהוא מנגן, אין לו שני בהודו שיכבוש כמוהו את הלבבות בעמקות צליליו ובזהרם; כשהוא מכהן בהיכל, אין איש בעיר ובסביבותיה שלא יבוא אל התפלה ולא ירגיש התעוררות דתית עליונה. הפילוסופיה שלו היא המקובלת ביותר על נאורי-עמו, ושיריו מושרים בפי כל צעיר ורענן. עשיר וחכם, בן טובים ונין ונכד לגדולי הודו, ביתו הוא מרכז לכל נושאי התרבות ההודית העתיקה ולכל רחשיה, ביצירתו הנפלאה מוצא ההודי הנוכחי את צלילי נפשו יחד עם הדי שירת הקדומים של הגזע היותר עתיק של האנושיות. בשביל הנגלים ושאר עמי הודו הנה טגורי גאון התרבות שלהם. אבל מה מצאה בו אירופה,

זו המפונקת והעשירה, שיש לה גם בלעדיו הרבה משוררים גדולים ופילוסופים גדולים? האם רק חדוש ספרותי ורוחני או חדוש תרבותי-פסיכולוגי? הנחה זו האחרונה נראית יותר קרובה אל האמת.

רבינדרא־נת טגורי הפתיע את הסופרים האירופיים קודם כל באישיותו היוצרת המיוחדת במינה ובתרבות העצמית הנפלאה שהוא הוא נושאה. בשביל בן אירופה של תקופתנו הנה טגורי טפוס נפלא שכולו חדוש והשתוממות. זו הייתה התגלות תרבותית ונפשית כאחד.

מי שמתעמק בגלוייהם השונים של השקפות העולם ויחוסיה־החיים השוררים באירופה, מכיר, כי מצע תרבותי אחד, שבלונה נפשית אחת, ישנם לספרויות השונות. רבים הם משעולי היצירה והחיים באירופה, אבל כולם משתרעים ומתפתלים על שכבת־אדמה אחת, ו"סדנא דארעא" חד הוא בשביל הסופר הנורבגי והאיטלקי, האנגלי והפורטוגלי, וכדומה, הבלייל המשונה של נוצריות וברבריות אירופית הוא הקשר המקשר את האנשים השונים ואת מערכי לבם השונים. והנה בא פתאום אדם חדש, אדם נפלא בלבוש מוזר, וכולו מעורר השתוממות. באמצע הערבוביה המשונה ששררה במחשבותיו והרגשותיו של דורנו, דור עקש ופתלתול, בא לפתע איש תם וצדיק ו"קרבן־זמרה" בידו. זה היה נפלא! הספרות המערבית ועמה גם החברה המערבית עברו כבר את כל מדורי הגיהנם של הממשות עם כל תנודות הנפש והרוח. לא לשוא נעשה לבו של האינטליגנט האירופי חרד וער לכל הד של צלייל ולכל צל של גון. רבים ומשונים היו זרמי היצירה, עוד יותר מרובות היו השאיפות העמוקות להרגשה חדשה ולאוושר נפשי חדש. אך עיף וחלש היה האדם, צרור של עצבים נרגזים במקום גוף בריא ושלם, הלב האנושי החולני היה מלא אלפי מאויים שונים ומשונים המתנגדים זה לזה, והנה הופיע רבינדרא־נת טגורי. הוא הביא אתו ריחות־קסם של איזו ארץ־פלאות רחוקה ורחש סודי של ארג מזרחי, המשורר מננהות תועים וצבעים שמימיים, לפני האירופי, שנפשו כולה מלאה טלאים על גבי טלאים, התגלה איש עם שלמות נפשית שאינה מצויה ועם מזיגה הרמונית של הזיה רזית ומחשבה דקה וצלולה. גם אצל השמיים העתיקים, וביחוד אצל העברים, אנו רואים את המעוף הענקי והנשגב של המחשבה, אבל אין לדמותה למחשבתם השקופה כבדולח ולאבסטרקציה הדקה והאצילית של ההודי. נפש ההודים ביצירותיה היותר עתיקות נראית כבר כמרגלית העטופה מטוה־משי דק ושקוף, אבל רבינדרא־נת טגורי בא אלינו לא רק עם תכשיטי־המרושה היקרים: עם הארג העתיק של מולדתו: הוא בי דורנו.

נדמה היה לנו עד־עתה, כי אין אדם מכיר את עולמו אלא מתוך צער ויסורים, חשב חשבנו, כי רק ממעמקים קוראים לה', והנה בא טגורי והראה, כי גם על הפסגות הרמות של האשר יש התלהבות ויש הרגשת הגאולה. כמעט שהיינו מצדיקים עלינו את הדין והיינו מרוממים את הנפש הנתונה במצר. בא טגורי והראה, כי גם האשר הסוער, העובר על גדות הנפש, יפה, וכי אפשר להגיע לידי ארצות הפלא של היופי הצנוע והנצחי גם דרך משעולי השמחה. השמחה והגיל היו נראים לנו תמיד להמוניים ביותר, לגסים. ובאמת

מי הוא השמח בעולמנו זה? בא טגורי והראה, כי יש גם שמחה אצילית וגילת זכה. הבנתו את החיים כל־כך פשוטה וחסנית, אהבתו ושנאתו כל־כך טהורות, עד שנדמה לנו כאילו היה קולו מגיע אלינו מעל החומות העתיקות של אלפי שנים. הוא אומר: „זאת זרמת החיים השוטפת יום ולילה בתוך גידי, היא השוטפת בתוך היקום ומחוללת את מחוללותיה בקצב ובמדה – הנה זאת כל גאותי, כי דפק החיים אשר מעולם מפוז גם בקרב דמי ברגע הזה“ (קרבת־זמרה). ודאי ימצא מי־שהוא שיקרא כמוצא שלל רב: הלא זהו הפנתיאיזמוס הידוע! מה אענה לו? כן, הלך־נפש זה, שרק אצל היהודים אפשר למצוא אותו בתור אמנות־חיים צרופה, מזכיר קצת את הורם הפנתיאיסטי, אבל אין כל דמיון בינו ובין הפנתיאיזמוס המערבי. מי שתפץ להשוותם, דומה לאדם ששאל בבקבוקו מיים כדי לתת מושג מהים הגדול ויפיו לאלה שלא ראוהו.

טגורי עומד תמיד משתומם, כי שכור חיים הנהו. כל רגע ורגע מלא קסם וכל פנה רוי יופי ממלאים אותה. כל העולם כולו נראה לו כהיכל גדול ונאדר. „הנני פה למען אומר לך, קרן פנה לי בהיכל קדשך“ (שם, ס"ו). את מי הוא מדבר ככה? – שוב פלא.

בתוכנו, הספקנים והתועים, בדרך המעופפים והבקטריו־לוגים ושאר ההמצאות המשובות, התגלה פתאום משורר לאל עליון. מה מזור! באינו פשטות לבבית הוא אומר: „-- מפניך תמוג בחרפה גאות המשורר שבי. הוי משוררי ואדוני, ראה הנה ישבתי לרגליך. תנני־נא ואכונן חיי, והיו חיי נכונים וישרים כחליל האגמון אשר תמלאנו זמרה“ (שם ז'). מי ממשוררי המערב, אפילו המיסטיים שבהם, הבין כך את תפקיד המשורר שלו?

חליל האגמון המלא זמרת־אל – אכן כזה הוא רבינדרא־אנת טגורי מתוך עיניו הבהירות הפתוחות לרוחה והמביטות על כל גלויי החיים השונים מאירות נגהות האמונה הטהורה והבטחון הגמור. מאמין הוא, ויחד עם זה חפשי הוא רוחו. אמונתו אינה משימה כבלים על נפשו, כמו אותה האמונה החשכה והחנפיה של משוררים בלגיים וצרפתיים אחדים המעזים להביט רק על כמריהם ומתרפסים לפניהם ככלבים. טגורי הוא משורר אלהי אמת. אצלנו, העברים, וביחוד אצל המאמינים התמימים שבתוכנו, עוד נשאר איזה טעם כל שהוא מהמושג „משורר אלהי“. אבל האירופי המודרני יודע רק סופרים חולוניים או סופרים דתיים. משורר שיאמר עת זו לאלו, „כי בזמירותי בקשתיך כל חיי“ ושאימתו זאת תהי אמת נפשית – זהו נפלא. חיי־חול שיחשבו לעבודת־אלהים – את זה אנו מוצאים רק בספרות העתיקה של שחר האנושיות וגם בספרות הכסתורין והקבלה. אבל טגורי איננו „מקובל“ ואיננו דרוויש ספגן. זהו משורר בן תקופתנו, איש החיים ובעל השכלה אירופית. הוא נשיא בעמו ואין לו כלום עם נזירי־החיים. להפך, כולו חיוני וכולו פשטן בחיי יום־יום. אין כמעט בספרות העולמית שירים כל־כך עדינים על חיי הילד ועל המשפחה, כשיריו השונים בקובץ „קרן הסהר“, ואין כמהו משורר האהבה הארצית והגשמית לאשה. מי שיקרא את ספרו „הגנן“ יתפלא על משורר אלהי זה של „קרבת־זמרה“, שמצא בנפשו התמימה צלילים כה דקים ויפים לשיר את שירת־ההודים לאהובתו. ומה פלאית היא אהבה זו!

עולם מלא וחדש של רגשים צנועים ושל פרטי חיים עצמיים, הראויים להדמות לעולם היופי של „שיר השירים“. אך מה עצמי הוא ומה נפלא „שיר השירים“ ההודי של טגורי! שניהם גדולי המזרח הם, אבל המרחק שביניהם הוא כרחוק מזרח ממערב. שתי מחרוזות-פנינים, אבל קרקע הים אחר. כל הספורים ע"ד נסיכי הודו וחיהם גראים תמיד בעינינו כאגדה, אבל נסיך זה של הספרות הבנגלית, ועתה גם של הספרות העולמית, הגהו האגדה היותר נפלאה שיצר עם הודו בתקופות האחרונות. גם שירי האהבה שלו המלאים ריח-שדה ובשמיעמקים, גם שירי הילדים שלו התמימים והפשוטים, גם ספוריו וגם דרמותיו — כולם הם קרבן-זמרה. רוב השירים שב„גיטנ'אלי“ הם כמובחרים שבמזמורי תהלים ומרעפים על לב הקורא אותם בעברית טל-גיל מיוחד, ששום זר לא ירגישו: העברי הקורא את כתבי טגורי עברית הנהו יותר קרוב למולדת-הרוח של המשורר הנפלא מכל קורא זר הקורא אותו בתרגום לועזי. ישנם פרקים כאלה שרק בתרגומם העברי יש להרגיש את כל תמימותם הטהורה ואת יפים הוך, כי השירה המזרחית של טגורי מצאה את הדה היותר נאמן בשפה היותר יפה של המזרח, בשפתנו. ובוה יוכל להתגאות פרישמאן, כי ישנם חרוזים שעלו בתרגומו יפה משיצאו מתחת התרגום האנגלי. של טגורי עצמו. וגם זוהי תהלתו: רק פרישמאן יכול היה למצוא את הסגנון המתאים בשביל המשורר הזר, עד שקשה יהיה לנו להחליט אם לא מספר תהלים לוקחו הפסוקים: „כי ארהק מאור פניך לא ידע לבי מרגעה או שלוה“, „אשיחה תמיד בשיר את שיחי על אדותיך“. או „כי ערגתי אליך, רק אליך לבדך — את זה יאמר נא לבי וישוב עד בלי קץ“. (שם).

אהבה מתרפקת כזו, אהבה אנושית זכה כזו, אין אנו מוצאים אפילו בספר הליריקה העתיק, שבו מרובה יסוד הנשגב וההכנעה על יסודות העדון והלטוף. אצל טגורי אין אנו שומעים כלל את הבקשות הנכנעות והתהנות המרובות של משוררי התהלים ומשוררים דתיים אחרים, המה צועקים תמיד „חנני אלהים“ „הצילני“, „אל תסתר פניך ממני“ ועוד — ו הוא אומר: „גם כי לא אקרא אותך בתפלותי ולא אשים לך מקום בלבי, אהבתך אותי תארוב תמיד אל אהבתי“ (קרבן-זמרה, ל"ב). בטוח הוא באלו ובטוח גם באשרו ובעצמו. טגורי אינו אומר „כי אמלל אני“, אינו מתאונן על צריו ואויביו, ואינו רועד לפני אלהיו כעבד לפני קונו. הוא, המשורר האלהי, אינו כלל ירא-אלהים. הוא מפלל מעת רגשות, מרוב שמחה, אבל לא מפחד ומיראה. כמעט שנדמה הדבר כאילו היה הוא המשפיע ואילו המושפע, ובכ"ז שפע האב האלהי ממלא את כל קרביו של המשורר. כמה מלות-חבה הוא מציא לאל! כאשר המתרפקת על דודה, כך יקרא טגורי: ידיד נפשי, רעי הטוב, משוררי, אדוני... הדתי האזוק מחוג המשמדים ודאי לא תהיה דעתו נוחה מקריאות כאלו וישאל בחרדה: תברותא כלפי שמיא? אך הלא הרגש הממלא את טגורי הנהו מיוחד במינו. רק בארצות-הלוט אפשר למצוא עלית גשמה כזו, ובמקצת גם אצל בעלי המסחרין העבריים. האדם המודרני שאבד את כל הדרכים לאלהים-חיים ודאי לא יבין כלל את ה ח י ו נ י ו ת העמוקה שבהלך-הנפש של טגורי, בכל-זאת מכרח יהיה לרצוע ברך

לפני הלב האנושי הטהור המאיר ברבכות אורותיו הצנועים. אם את האהבה לאֱלֹהִים לא יבין, הנה את האהבה הזכה לַחַיִּים — וְדַאִי יִרְגִישׁ. ומי עוד כטגורי שכור־חיים? הוֹלֵךְ הוא ומברך בלבו את כל פנה ופנה, הוֹלֵךְ ומשתומם ומשבת, הוא אומר: כי אצא מזה תהי־נא מֵלֶת הפטורים האחרונה אשר לִי לאמר: כל אשר ראיתי פה אין טוב ממנו. (שם, צ"ו).

הצר לו להפרד מעולם טוב זה? שאלה זו היא כל־כך טבעית בעדנו, אבל לא בעד טגורי. וגם זהו פלא: לאהוב כך את החיים ולהפטר מהם בנפש כה שקטה ושמחה! הן כולנו, בני הדור החלש והתולני, הולכים ומחשבת־בלהות אחת תדלוק אחרינו: המות, המות. מי אינו יודע כמה איום הפחד מפניו אצל כל הסופרים האירופיים, כמה גדולה היא התרדה הנופלת אפילו על המאמינים בקרוב יומם. ובתהלים? האם לא בכל פרק כמעט מרגשת האימה מפני השאלו והשחת? רק מעטים הם בבני־האדם הלוועגים למוֹת, אבל גם הלעג הוא רק אמצעי לגרש את האימה מפניו. לא כן טגורי. עליו אין אפילו לאמר כי נצה בקרבו את פחד־המוֹת, יען כי לא היה אצלו כלל. בשבילו אין כל מרירות בחזיון זה המעיק על הכרתו של כל בן־אדם. לא חשך ואפלה הוא רואה בו, כי־אם עלית השחר. וכה הוא נפרד מחבריו: שכנים היינו ימים רבים ואני הנה, קבלתי שבעתים מאשר יכלתי תח. עתה הנו עלה השחר, והמנודה אשר האירה לִי את פנתי החשכה הנה כלתה. באה אלי קריאה מטעם המלכות ואנכי נכון לִדְרֹךְ. (שם, צ"ו). שְׁלוֹת אנושית עמוקה היא השוררת בנפשו והמרחפת על הדברים הפשוטים של ברכת הפרידה הנפלאה. מי שיחפוץ לדעת איך נפרד רבינדרא־נת טגורי מהחיים שאהב ומאותו העולם ש, נבחר בו כל מושב דל, נבחר בו כל הלך חיים קטן — יקרא־נא את הפרקים האחרונים שב, קרבן זמרה. לא צילי ערב הם העולים אלינו מתוך שורותיהם, כי־אם רה־שִׁיבֵקֶר ורוֹי־שחר. יפה היה כל רגע של העולם הזה, אבל שבעתים ייף הרגע האחד של גאולת האדם. רגע זה שלשמעו ירעד כל אחד ממנו, מלא ענג וגיל בשביל טגורי. הוא הוֹלֵךְ לקראתו כמו לקראת שמחה גדולה. את עטרת הפרחים אשר ליום חתונתי אשים בראשי (שם צ"ב). בהרגשתו זו וביחוּסוֹ למוֹת הוא כל־כך עצמי ונפלא, עד שנראה באמת כיליד איזה ארץ פלאוֹח, סוף־סוף גוכל להבין את אהבתו המלאה לחיים, אבל לאהוב גם את המוֹת — זהו כבר למעלה מהשגתנו. משירה כל־כך רוממה ושמחה על החיים עד הרגשת־גיל עדינה של המוֹת, — מעבר טבעי כזה יש למצוא רק בנפשו הנפלאה של גאון ארץ הנירונה.

היו הציצים למקלעת, נכונה עטרת הפרחים לחתן. הנה תעזוב הכלה את ביתה אחרי החתונה ותקדם פני אדונה יחידה בדממת הלילה (צ"א, שם) — האין יש אשר נחשוב: מה מאושרה אותה הארץ שיושביה כל־כך מאושרים בחייהם וכל־כך שלווים במוֹתם! אוֹיֶר רך ומלטף נושב עלינו, וכחלום יראו ציורים אלה היפים. רבבות הצלילים הדקים והנפלאים יקסימו אותנו כמנגינת־רום שירדה עלינו פתאום.

ואם ישנם ב, קרבן־זמרה פרקים אודים הנראים כמליציים, הנה

הסבה היא בנו, שאזננו אבדה את הכשרון לשמוע את צלילי המזרח היפים. הן, לצערנו, אפילו אנו, ניני אסיאטים ובני זקונים לאומה מזרחית, שכחנו כבר את הזמרה הפנימית של שפת המזרח ואת היופי הנאצל שבמחשבה המזרחית. אך, באמת, רובו המחלט של הספר הנהו לקט פנינים יקרי המציאות שהועלו מעל קרקעה של נפש טהורה ותמימה, עמוקה ויפה. משמי מרחקים של עם זר וארץ זרה עלה הכוכב הפלאי ואורו הצנוע והמקסים יאיר מעתה גם את משעולי היצירה העברית – הודות לפרישמאן. מי לא יכיר לו תודה?

רק הוא, אבירו הנאמן של הסגנון התנ"כי, היודע ומעריך את ההוד והתפארת שבמכמני ספרותנו הקדומה, יכול היה לתרגם בהצלחה כה גדולה את השירה הפלאית העטופה הוד קדומים והספוגה טל-מזרח. תבוא עליו ברכה.

6

פיכמאן – איש לא עמד עוד עליו בספרותנו. וחבל. מזמן לזמן מופיע שירו האחד או השנים, מפרק לפרק יבוא מאמר-בקורת שלו שגם הוא כולו שירה – יחידים יקראוהו ויברכוהו, אך בשער הספרות אינם מדברים עליו. כשמוכרים את השירה העברית הצעירה נוהגים רבים זה כבר לדבר על „טריאדה“ של כוכבים: ביאליק, שניאור וטשרניחובסקי. את שאר המשוררים חושבים, כנראה, אלה „המשלשים“ רק לנתיב-החלב של שמי הספרות. אולי היתה השקפה זו צודקת בזמן מן הזמנים, אבל זה כבר נשתנו היחסים ונשתנו גם הצרכים. ראשית כל, אין כבר להעמיד את ביאליק היחיד והמיוחד, בשורה אחת עם שאר המשוררים הצעירים, אפילו עם הגדולים והמחוננים שבהם. ביאליק הוא יחידי במינו, ומשום זה אין כל הגיון בהתדמיות אליו. וגם בנוגע לעצם „השלוש“ הנה הסתמנו כבר במשך הזמן מתוך אבקת-הנגהות הרבה משוררים הקובעים ברכה לעצמם.

אם אומר על פיכמאן שהוא משורר ממדרגה ראשונה, משורר ברוך-אלוה, לא אמרתי בזה כלום. פיכמאן אינו נראה כלל במדרגות הראשונות של „המזרח“ הספרותי שלנו מפני שהוא צנוע ונחבא אל הכלים. בין המעפילים על ההר אין חלקו של פיכמאן, אבל אהלו השקט והיפה מתוח זה כבר על הפסגה היותר רמה של השירה העברית. ערות-הלב, דקות ההרגשה, יצירות מהודרות אפילו למהדרין מן המהדרין – אצל פיכמאן אנו מוצאים את כל זה בכמות גדולה. לבביות של רחשי תפלה, מוסיקליות פנימית, כמעט דתית, של חרור, אמנות דקה המגיעה עד לידי התפשטות כל אמנותיות, זוך הרגשים וטהרת-בדלח של המלים – כל זה התקבץ אצל המשורר האינדיבידואליסטן „par excellence“ של שירתנו. ביאליק הליריקן לא יכול היה להעמיד תלמיד יותר טוב מפיכמאן, ובו יוכל להתגאות נשיא הספרות. אבקת הזהב שפור הקוסם הגדול שלנו מתוך עשירותו המופלגה בין הכאה והכאה של „פטישו“ הכתטי, התגבשה לבישי זהב טהור אצל תלמידו הצעיר.

הוא אינו ידוע ביותר! ומה בכך? הרבים הם השומעים בשאון העמקים את לחשי המעינים הזכים? „העולם“ הלא אוהב תמיד את הצבעים המבהיקים ואח הקולות החזקים והרועשים. נוי ופרכים והתהדרות — הרבים הם הבועטים בהם? אצל פיכמאן אינם, אם יבוא איש וישאל: מי הוא אצלנו משורר לירי טהור בלי שום תערובות של פתוס צבורי, לאומי או פילוסופי, מי הוא האמן הסוביקטיבי ביותר והרך ביותר? אחת תוכל להיות התשובה: פיכמאן.

עד היום הזה הננו עוד כרוכים יותר מדי אחרי צלצלי־השמע וצלצלי התרועה. אין גבולים לשירה ואין משעולים אסורים, אבל בשירה הלירית צודק הוא בכל־זאת הכלל: אשרי תמימי דרך... כי הליריקן האמתי הוא קודם כל — תמים. עם אלהיו — לאו דוקא, אבל עם נפשו — הן. לפנים היו אומרים, מיטב השיר כזבו. וזה היוז הכזב. רק מטומטמי הטעם והרגש היו יכולים לאמר כך. מיטב השיר היא אמת ותו, הנפשית והאמנותית. כל הכוזב הוא גם מכוער ורק האמת יפה, וחוקן מזה, מיותר הוא לגמרי הכוזב. כל־כך יפים ואגדיים הם החיים אף במראיהם! אלה המשקרים בשירה, בשרירות לבם הרע הם הולכים. חותמו של כל יוצר ואמן גדול הוא האמת, וגם פיכמאן מקסים אותנו תמיד באמת הנפשית המרחפת על כל יצירותיו היפות.

בין ערוגות הבושם המרהיבות את העין בגדוליהם השונים צנוע ומלא שקט הוא המשעול המוביל אל יצירתו של פיכמאן. במשעולו זה המואר באורות שלווים וחולמים הוא שר תמיד כאילו רק לבדו ובשביל עצמו, אבל שירתו הנאמנה היא גם בשבילי מעין־פלא של עונג, וגם בשביל הרבה־הרבה יחידים כמוני.

הנה הוא שר ב„כנסת“ על ארץ־ישראל. מן הנמנעות הוא לדבר על ארץ־ישראל מבלי להטעים את ערכה בעד הכלל, את חנה והדרה התלויים ביחס שבינה ובין העם העברי. ובאמת, מי היה יכול לעמוד בנסיון ולחשוב על ארץ־ישראל רק בתור יחיד התועה בערבותיה ולא בתור בן לאומה המתגעגעה על מולדתה? אבל פיכמאן יודע רק את שירת־היחיד ואת אשרו וצערו של האינדיוויד. משום זה יחסו לארץ־ישראל גם כן אחר הוא לגמרי מהיחס המסורתי. הוא מוצא בה לא את ארצנו, כי אם את ארצו.

„את ארצי לי, רנת ים וברוכת שמש,

— — — — —

את לי כמו שאת — ביגון שדותיך

עיפי אור ורעבי צנת־עב,

— — — — —

את לי.”

הוא משולל פטריוטיות — יאמרו אחדים, הוא איננו לאומי — יאמרו האחרים. אכן זוהי אמת וזוהי תהלתו. הוא איננו לא משורר לאומי ולא משורר ציוני, הוא — משורר אמת. הלואי שהיו כל היחידים של הכלל הישראלי מוצאים בארץ־ישראל כל אחד את „ארצו“, ואז היתה הארץ סמילא „ארצנו“.

לא באמרות מפוצצות של פתוס לאומי או מפלגותי שר פיכמאן את שירו זה, כִּי־אם בצלילים עדינים של נודד עצוב שתעה ימים רבים שקוע בחלומות־פלא ופתאום הרגיש כי רגליו עומדות על קרקע מולדתו. הרגשה זו החדשה נעשית נחמתו:—

„לא ידע איש מה מתקו רוחות ליל בך,

לשפע יה הנשמה כי תכל,

ורנת מצינותיך מה מנחמה

„בשבילי דמי־לב הלך הרים דל.“ (ארצי, כנסת).

על הלך חולם זה פרושה תמיד כנף־אל ויופי אצילי מיוחד מרחף על כתביו. גם הפרוזה שלו נקראת כשיר. הנה הוא כותב על „איוב“: מאמר ספרותי או מדעי? שירה יפה הוא שר על איוב בצורת מאמר בקורת! השטף הלירי והמבנה האמנותי, הריתמוס הפנימי והיופי החצוני של הרעיונות, כלם יחד דים כדי שהמאמר יחשב לאחד השידיוורים בכתבי פיכמאן. מה כמה לבנו לבקורת אמיתית, הבאה כיצירה אמנותית חפשית! והנה אחרי מאמרו הראשון של ביאליק במקצוע זה—„שירתנו הצעירה“—יש לנו עתה כעבור עשר שנים זרם חי, אף כי קטן, של בקורת חיה כזו, ויש לנו כבר גם שידיוורים.

כי כה יגש האמן האמתי אל היצירה האנושית: לא חקירה ולא משפט, כי אם קודם כל התרשמות נפשית והתפעלות אמנותית. „הערכה“, „שקול“—זהו ענין בשביל היושבים „בשוק“ הספרות. המבקר האמן יודע רק את התחיה האמנותית שלו ואת היצירה החפשית המתעוררת אצלו. פיכמאן נגש אל היצירה הקלסית על איוב כאילו היתה לפניו יצירת אחיו בן דורו. המרויחים אנו בזה? מכמה צדדים—הן, כי עינינו זה מתקרב אלינו איוב ומערכי לבו. לא פעם יקרה, כי רואים אנו תהום עמוקה הרובצת בינינו ובין יצירי התקופה הקדומה של ספרותנו. קשה לנו לפעמים קרובות, כמעט אי אפשר, לחדור לתוך נפשם ולהבינם. יכולים אנו רק להפלא עליהם ולהעריצם. הגשר היחידי שהיה לעמנו בשביל הבנת הקדמונים היתה האמונה בהם. אבל גשר עוד יותר חזק וטבעי הוא היחס האנושי ורגש היופי. לב ללב יביע אמר—בהחיה האסטיטית, ונפש לנפש תתקרב עיני יחס ללבי. גשר כזה בנה פיכמאן במאמרו על איוב. אבל על הגשר הדליק את פנסיו והם מליטים את דרכנו באור סוביקטיבי. איוב הוא בשביל פיכמאן אישיות אלגית עצומה, ולא רק טרגית. הוא אומר: „זאת היא שירת איוב—שירת החיים הפנומים אשר אין להם תקנה ואשר חמד נחמדם בכל צלליהם, שירת האדם האובד אשר ידיו הרועדות תאחזנה בשארית כחו בשולי החיים לבל תבלעוהו התהום“ (כנסת, „איוב“). האומנם רק זה? ושירת המרד איה? וההתקוממות העזה של הגבור הטרגי שלנו, של זה הגבור היחידי של הטרגדיה העברית העתיקה השקול כמעט כנגד כל הגבורים הטרגיים של יון העתיקה, מפני שהוא אנושי וחיוני? לא! קשה להככים, כי שירת איוב היא בעיקרה האלגיה. זוהי כבר סוביקטיביות המביאה לידי טעות לפיכמאן האצילי והרך זרה בטבעה הטרגדיה עם התנגשויותיה החזקות ועם אנקותיה האימות, ומשום זה לא הרגיש כהוגן את אימת־היאוש אצל איוב. אבל נגד זה, הוא

המשורר הלירי הרך נקל היה לו לגלות את צלילי הליריקה הנצחת של התוגה העולמית שישנה יחד עם אימת-המרי אצל איוב.

אותה סוביקטיביות מיוחדת האוצלת מזהרה העצמי על כל הבא עמה במגע, אנו מוצאים גם במאמרו של פייכמאן על אחד-העם. ברקי רעיונות נכונים ומזהירים, התעמקות נפשית והרגשה חיה ולבבית, פזורים בכל המאמר לרוב, וגם הוא נקרא בעונג אסתיטי רב, אבל כשאנו גומרים אותו לקרוא, אין אנו מצירים לנו בכל-זאת את הטפוס הפסיכולוגי, הידוע בשם: "אחד-העם". אך אולי אשם בזה המבנה האמנותי הרופף של המאמר, העושה עלינו רושם של פרגמנט. ובכ"ז עמד פייכמאן בנסיון גדול עד מאד, כי נסיון הוא לכתוב בלבביות עמוקה על אישיות הזרה לגמרי למערכי לבו של הכותב. פייכמאן לא יכול היה למצוא אצל אחד-העם אף קו משותף אחד, ובכל-זאת עלה בידו לגלות הרבה אמיתות במערכי לבו של אחד-העם ובגורלו הספרותי. זהו רק הודות ליצירה שבבקורת. גם בשביל המבקר הסוביקטיבי ביותר ישנם, אוביקטיבי כאלה, המעוררים את התפעלותו, מרעידים את נימי לבו ומפירים את מחשבתו ואת הרגשתו.

7

יחד עם דרכי היצירה של מנדלי, ביאליק ועוד, מבהיקות בנן-הספרות ערוגותיהם הצעירות של שמעונוביץ, שטיינמאן, בן אליעזר ואחרים. אמנם פרחיהם גדלים עוד בשרירות. אבל ישנם כבר בתוכם גדולים המבטיחים להעשיר את פרדסנו בפנות-החמד חדשות. בכל אופן, אצל כל אחד מהנוכרים מרגש כי יש גגן הנוטר את גנו. ואלה הנכנסים עוד:

שמעונוביץ. ב"כנסת" באו משלו שירים אחדים שאינם מן האופיים בשבילו ואינם גם מן המובחרים. בסגנון הנפשי שלו אינם מעלים ואינם מורידים, וגם לאישיותו היוצרת אינם מוסיפים כלום, אם נשתמש במבטא המקובל והסתום, יפים הם ה"חולות", "בלילות סוף קיץ". מרגשת בהם מוסיקליות מלולית, מה שנפגש אצל שמעונוביץ לפעמים רחוקות. בשיר "פרחי" התגלתה שוב נטיתו של המשורר לשירה דיקורטיבית, נטיה המתגלה אצלו בהרבה שירים. בשירים אלה שמעונוביץ כאילו מצויר על הברד ציורני, באספו למקום אחד פרטים צבעוניים שונים ובהאירו אותם באופן כזה, שחבורם יעורר אצל הקורא ראשית-כל רושם של תמונת-ראיה ורק אח"כ הלך-נפש ידוע. קשה להגיד מראש עד כמה עמוקה נטיתו זו של שמעונוביץ ועד כמה רב כשרונו בה. אבל בשירתנו הוא, כמדומני, היחידי שיש לו סגנון ציורי כזה. אך לע"ע אין זה קו יסודי באישיותו היוצרת. אנה באה ערותו המיוחדת לצבעים, שבה הצטין בשעתו משאר בני גילו? יוכל להיות, שרק מקרה הוא העדר הצבעוניות בשיריו האחרים שב"כנסת".

א. שטיינמאן. כשהיינו קוראים מומן לזמן את ציוריו הקצרים, אפשר היה לחשוש, כי שטיינמאן יתרגל לגבי תאורי-חחף ויפורר את כשרונו לפרורים

בשביל החיות-הרגע. אבל רשימתו ב„כנסת“ קובעת ברכה לעצמה ומראה כי שטיינמאן גשאר נאמן לחושו האמנותי וגם לסגנון האימפרסיוני הבריא. הרוח הכללי המרחף על פני רשימתו מעורר בנו הד של היופי הנוגה והאצילי של סגנון גנסי, אך ההשפעה אינה בולטת יותר מדי. תמוה קצת עצבו של שטיינמאן. אנה חלף גיל-הנעורים שלו ופזיונותו הנפשית? ומדוע עמומים ואי-ברורים הם פרצופיהם של הגבורים הראשיים של „כחזירתו“? כנראה, דאג שטיינמאן רק להלך-הנפש היסודי, וזהו משגה אמנותי. הלך-הנפש צריך לבוא בוויסח-הדעת וממילא.

מ. בן-אליעזר. בטח הוא עצמו אינו תולה חשיבות יתרה בציורו שנופס ב„כנסת“. תימה קלה, שפה קלה, וגם רושם קל. אצל בן-אליעזר ישנם הרבה ספורים אחרים העולים על זה הנדון בחיוניותם ובהבלטת הסביבה שבהם. עי סגנונו השוטף והשוה לכל נפש, אהבתו את עצם מקרי החיים, נטיותו לספל בחיי יום-יום של ההוה היהודי, יכול היה בן-אליעזר להעשות סיפר הויה מצוין, לו היתה לו יותר הרחבת הדעת ומבט מעמיק יותר. ההסתפקות במועט הנה אולי מדה משובחת בחיים, אבל לא ביצירה. היסוד לכל יצירה הוא השאיפה אל המקסימום האפשרי. משעולו של בן-אליעזר יכול על נקלה לההפך למקום טיול בשביל המון עם וזה תלוי רק ברצונו. אם יעלה הדבר או לו, אבל באחת נוכח להיות בטוחים, כי בן-אליעזר לא יונה אותנו במה שאין בו. ישרות-הלב המרגשת ביצירתו היא המעידה עליו.

ב. עפל בויס הוא, כמדומני, פנים חדשות. סגנונו נאמן ובטוח יותר מדי בשביל מתחיל, כאילו אמן את ידיו זה כבר. הוא אינו ירא לספר לנו על פנת-חיים שטפלו בה הרבה גדולים כפרץ, שטיינברג ועוד – ואולם שאלה היא אם עלה בידו לגלות בציורו שבא ב„כנסת“ את עצמותו. הימים הבאים יגידו, אם יש לו רק עין רואה את החזיונות השטחיים של סביבה ידועה, או יש לו גם לב רגש להרגיש את החיוניות הכללית שבמקרים ידועים...

לרנר ומייסוס עושים תמיד רושם של אורחים ארעיים. אצל לרנר מרגש כי יש לו הרבה יותר ממה שהוא מגלה בשיריו הבודדים. שירו ב„כנסת“ אינו מוסיף כלום על דמותו האי-ברורה ואינו גורע כלום ממנה. שירו של מייסוס, המוקעים בזהורית הערב“ מזכיר את שירו של וורהרן הבלגאי, המתחיל גם-כן במלים אלן. אסוציאציות כאלו אצל הקורא – סימן רע הן בשביל סופר, ביתוד בשביל סופר צעיר שלא מצא עדיין את דרכו בספרות... מציאותם של שניהם ב„כנסת“ נראית כמקרית. אותה המקריות שבפגישה נחה גם על מאמרו של טביוב על „המשלים והפתגמים שלנו“. המשל בתור צורה מלוית חשובה ורכת-ערך ובתור סוג יצירה מיוחד של האדם כדאי וראוי הוא לזה שיגשו לחקירתו ברצינות מדעית ומנקודת הראות של שיטה לינגוויסטית ברורה. מאמרו של טביוב אין לו זה ואין לו זה, ורק בתור חומר ספרותי ישתמש בו החוקר הבלשן הבא וכיכר תודה לכותבו. בשני מאמריו של רבניצקי, על שלום-עליכם ופרוג, יש פרטים חשובים בשביל חוקר הספרות ורעיונות מענינים בשביל כל קורא. מאמרים אלה הנוחים ונעימים לקריאה בכל מקום ובכל זמן, מקומם יפה להם ב„כנסת“

מפני שנוגעים הם בשני הסופרים שמתו עלינו בדרך הקשה של ענוים אלמים. מאמרים פשוטים אלה של סופר תמים, שאין בהם מיפיפותה של הספרות המודרנית, מספרים לנו בפשטות של שכן קרוב על שני סופרים בישראל, שגתיבית חייהם אבדו ושמו, ועל משעולי-היצירה שלהם מרחפים כבר עגומים צללי נשמותיהם. זכרונם לברכה!

ודאי ובודאי נוגה היא פנת-ספרות זו שנתימה, אבל שמחים ושלמים שבים אנו הפעם ממשעולי היצירה וגנזי היופי, אשר אל פנותיהם האחדות הכניסנו ביאליק, ע"י מאספו. בגוף חי, אפיקי-דם כלים, וחדשים באים במקומם, ושטף ההיוניות אינו פוסק. בנו הולך ימתגבר הבטחון, כי פרדסנו הלאומי יעשה גם לקנין אנושי יקר. הוא הולך וגדל למרות תנאי האקלים הקשים. כפי ה נ ר א ה, עמוקים שרשיו ואל עינות-החיים תשוקתו. כה לחי! גן פלאי זה, שליד אלון-ביאליק מאדימים פרחי הפרג רווי-התאווה של שניאור, וליד אוג-מנדלי טעון-האגדות טובלות בטל-שחרית הזכריות של פיכמאן, הולך ומתעשר בגדולים יקרי-המציאות כשירת רבינדרא-נת טגורי.

קרוב היום ובמשעוליו ברוכי האור תשיר יעלת החן:

אשירה נא לידדי שירת דודי לזכרמו,

כרם היה לידדי בקרן בן-שממה,

ויירא לעשות באושים - ויעש ענבים.

כה לחי! כה לחי!

במהנה הלוחם. חסון, תרע"ה.